

Domszky András: „Állandóan azt érezzük, hogy eszköztelenek vagyunk és lehetséges, hogy túlbonyolítunk mindent”

Könyvajánló a Rácz Andrea szerkesztésében megjelent

Szülői kompetenciafejlesztést célzó modellprogramok a gyermekjóléti szolgáltatások tárházában
című tanulmánykötethez

A Rubeus Egyesület projektje a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégiáról szóló (2013–2023) 1744/2013. (X. 17.) Korm. határozat megvalósítása, 8.2.3. Konfliktusok és az erőszak megelőzése, kezelése; D) A család védelmi funkciójának növelése alpont keretében, a Szülői kompetenciák fejlesztésére vonatkozó modellprogram során valósult meg.

„A modellprogramban olyan »új« eszköz/eszközrendszer teremtése volt a célunk, amely alkalmas a szülői kompetenciák széles körű erősítésére, többoldali fejlesztésére. A program célcsoportja kettős: egyrészt az alapellátásban hatósági intézkedéssel érintett kliensek/szülők köre, akik gyermeke védelembe vétel alatt van (a kiemelés megelőzésére koncentrálna); másrészt a már nevelésbe vett gyermekek szülei (az eredményes hazakerülés érdekében)” – olvassuk Rácz Andrea szerkesztői bevezetőjében (4. old.).

Az egyesület Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok című sorozatának legújabb kötete a modellprogramban megvalósított projekt dokumentumait tartalmazza. Ám itt nem *egyetlen*, „központi” tervezésű modellprogramot ismerünk meg, hanem öt helyszínen, a helyi szükségletekhez, sajátos miliőhöz, ellátórendszeri sajátosságokhoz *alkalmazkodó*, azok figyelembevételével megtervezett, kialakított és végigvitt *több helyi* modellprogramot.

Az öt helyszínen, négy vidéki városban és egy fővárosi kerületben: intenzív családgondozás, szülőcsoport, gyermekcsoport és családi csoport konferencia került megvalósításra. Ezek közül is általában többféle, két helyszínen egy-egy.

A projekt egészében azonban az öt helyszín és a felhasznált kompetenciafejlesztő eszközök együtt is egy külön modell rendszerébe illeszkednek.

Ez az *egészleges modell* az, amit az olvasó a kötetben, saját felépítésében is tanulmányozhat. Tudniillik a kitűnő szakértői tanulmányokkal megalapozott és a nagy tapasztalatú Rubeus Egyesület kutatóműhelye által, kutatómódszertani szempontok alapján rendszerbe szervezett és célzottan támogatott, a projektfolyamatban végigkísért és mentorált, valamint a szülői kompetenciafejlesztés hatásait a gyermeki reziliencia fejlődésében mérő, *elméleti – alkalmazott kutatási – gyakorlati ellátásfejlesztési modellt*.

Az ilyen együttesrendszer nagyon ritka. (És főleg eltér a megszokott projektek saját logikájú és nyelvezetű, sokszor elidegenítő vagy konstruált rendszerétől.) Természetességében különleges.

Rendszerében igazolja az elméleti, a kutatói és a gyakorlati feladatmegközelítés összeegyeztetésének szükségességét, lehetőségét, és a mindennapokban egymástól elkülönülten művelt területek együttműködésének lehetséges megvalósítását. A kötet ezt is dokumentálja.

Szerkezete leképezi a modell felépítését és reflektíven mutatja be a projektfolyamatot. Négy nagy fejezetet és mellékleteket tartalmaz.

A négy fejezet közül az első szolgálja a komplex szülői kompetenciafejlesztő programok szakmai megalapozását. Ebben a szakma nagy tapasztalatú, kiemelkedő szakértői: *Bányai Emőke, Bogács Ernő, Szikulai István és Darvas Ágnes* lényegretörő, gondolatébresztő és továbbgondolásra indító tanulmányait olvashatjuk, a projekt részleteit és külső-belső összefüggéseit megalapozó megközelítésekben. Valóban megalapozó és meghatározó összefoglalások ezek: az intenzív családmegtartó szolgáltatások bevezetéséhez, az alap- és a szakellátás együttműködésének alakításához, a szakellátás hazagondozást támogató feladatainak gyakorlati megvalósításához, valamint a szolgáltatások, a szakmai munka és a képzési-továbbképzési szükségletek komplex jellegének rendszerszemléletű, hazai és nemzetközi kutatásokra, felismerésekre, kezdeményezésekre, tendenciákra utaló, reflektáló összefoglalásával.

A második fejezet az egyes helyszíneken kialakított modellprogramok módszertani megközelítésű összefoglalása. *Csillag Mirna, Szabó Alíz, Tolácziné Varga Zsuzsanna, László Gyöngyi, Nagy István, Bertalan Éva, Sámson Timea és Tengerdi Ágnes* munkája. Szerzői szintén tapasztalt, nem kevesen több évtizedes gyakorlattal bíró szakemberek. Munkabemutatójuk a projekthez igazodóan egységes szerkezetű. Helyi programjaikat nem csupán céljuk, felépítésük, a szükséges erőforrásaik célzott alakítása és módszerfejlesztésük alapján, hanem kronológiai rendben, a megvalósítás folyamatában, az elakadások és a helyzetmegoldáshoz szükséges újratervezés dokumentálásával, esetrészletek elemzésével szemléltetve és alátámasztva mutatják be.

A harmadik fejezetben *Papp Krisztina*, a projekt mentora értékeli a modellprogramok szakmai tapasztalatait a hasznosulás és hasznosíthatóság szempontjából. Fontos kérdéseket tesz fel, azzal a mindig, minden esetnél jelenlévő, alapvető (és messzevezető) dilemmával kapcsolatban, hogy „a segítségnyújtás mértéke elegendő-e, választ ad-e a problémára, a beavatkozás eléri-e a célját” (207. o.). Kérdéseire a programban részt vevő szakemberek elvárásaihoz viszonyítva keresi a válaszokat és fogalmazza meg értékelő észrevételeit, az egyes helyszíneken szerzett konkrét és általánosítható mentori tapasztalatait.

A negyedik fejezet tartalmazza a modellprogramok céléléréseinek kutatói reflexióit és értékelését, *háromféle* megközelítésben: a szociális munka kutatása és a szakmai innovációk szempontjából, valamint a szülői kompetenciafejlesztésnek a gyermeki reziliencia fejlődésére gyakorolt hatásának mérése alapján.

A szociális munka kutatására fókuszáló megközelítésben ki kell emelnem, hogy a felsorolt szerzők, a kutatók, helyszíni látogatásokat tettek, résztvevő megfigyelőként is jelen voltak. Tapasztalataikat mérési és dokumentálási szempontrendszer alapján rögzítették. Értékelésük így, komplexitásában élményszerű és szakszerű. De nem csak ők értékelnek, arra is kitérnek, hogy hogyan látják a saját elvárásaik és az eredmények megvalósulását az érintett helyi szakemberek és a programban részt vevő, célcsoporthoz tartozó szülők. A tanulmányok szerzői: *Freisinger Balázs, Máté Erzsébet, Alacsony Zsóka, Mihály Bulcsú, Szabó Sára, Kuslits Luca, Sik Dorottya, Németh Zsuzsanna és Szécsi Judit*.

A gyermekjóléti szakmai innovációk megvalósulását vizsgáló megközelítés – *Freisinger Balázs* és *Rácz Andrea* munkája – két helyszínre koncentrált. Elemzésébe vonta az intézményi környezetet, a szolgáltatási célokat, a modellprogram célcsoportját, a szakmai programelemek gyakorlati megvalósulását, a szakemberek és a kliensek programról alkotott véleményét, majd összefoglaló megállapításokat fogalmazott meg a megvalósult innovációról.

A fejezet külön részben foglalkozik a szakembereknek és a klienseknek a szülői kompetenciafejlesztés új módszereiről alkotott véleményével. Ezt a modellhelyszínenként

felvett elégedettségi kérdőívek, a szakemberekkel és a kliensekkel készített bemeneti és kimeneti interjúk feldolgozásával mutatja be és összegzi.

Végül a kötetet záró, nagy hatású dolgozat, *Homoki Andreának* a rezilienciakutatás kiemelkedő hazai kutatójának tanulmánya, a projekt keretében megvalósított szülői kompetenciafejlesztés gyermeki reziliencia fejlődésére gyakorolt hatásait tárgyalja. Ennek az a jelentősége, hogy mérhetővé teszi a tervezett célok elérését, a programok eredményességét, hatékonyságát. Dolgozatában saját megközelítésében megalapozza a reziliencia vizsgálatának a családmegtartó intervenciós programokban való alkalmazhatóságát, majd pedig ezt a kutatási helyszíneken megvalósított modellprogramokra is vonatkoztatja. A kutatásban alkalmazta a gyermekvédelmi szakellátás területén már korábban fejlesztett és validált skálákat, és ezenkívül a 10 éven aluli gyermekek rezilienciájának mérésére, továbbá a hátrányos helyzetű szülők családi attitűdjeinek mérésére új skálákat is fejlesztett. Vizsgálati eredményei azt támasztják alá, hogy „*a programok célkitűzéseiben megjelentek a reziliencia fejlődését elősegítő tényezők, a gyakorlatban megvalósított programok elméleti megalapozottsága hozzájárulhat a hatékonyság növeléséhez*” (337. o.). Továbbá azt is, hogy „*a fejlesztett mérőeszközök »magas megbízhatósági« szinten alkalmazhatók a család- és gyermekjóléti szolgáltatás területén is*” (337. o.).

Mindegyik fejezet lényegkiemelő következtetésekkel, összeggésszel zárul.

A kötet mellékletben tartalmazza az alkalmazott mérési eszközöket és a szakmai dokumentáció lehetséges eszközeit.

Az elméletigényes tanulmányok után értékes irodalomjegyzéket is találunk.

A könyv és egyben a megvalósított modellprogram tartalmának recenziókban kötelező áttekintése után a recenzens kénytelen hangot adni önmagával szembeni elégedetlenségének. Lehetetlen ugyanis visszaadni, az ismertetésben megjeleníteni azt a hatalmas szakmai teljesítményt, ami ebben a projektben létrejött. Ami megvalósult, az a megvalósítók érdeme. A megvalósítás nem volt küzdelmektől, elakadásoktól, újabb megoldáskeresésektől mentes. A könyv olvasása közben ezek megismerése a szakma művelői számára ugyanúgy nagy segítség lehet a mindennapi munkájuk és személyes töprengéseik során, mint amilyen mértékű közös örömet jelent megvalósítóinak a biztatóan eredményes projekt.

Ugyanakkor – és itt ismét hivatkozom arra, hogy a projektben sok, igen nagy tapasztalatú elméleti és gyakorlati szakember működött közre – a helyi és eseti jó megoldások mögött a szakma nem sokszor értékelt kollektív, hosszú idő alatt felhalmozott, megalapozó tapasztalatait is felfedezni vélem. Ezek ritkán tűnnek maradandónak, de jelen vannak és áthagyományozódnak.

Könyvajánlóm címe a családi csoport konferencia módszerét megvalósító egyik helyszínen dolgozó szakember véleményéből vett idézet (272. o.). Ennél a mondatnál jutott eszembe, hogy közel négy évtizeddel ezelőtt, amikor még csak terveztünk és készültünk a szociális szakmák felépítésére, tájékozódási pontokat keresve gyakran idéztünk két elgondolkoztató könyvet. (Szakmabeli kortársaim biztosan emlékeznek ezekre.) Mindkettő svéd szerző műve, és azzal foglalkozik, hogy lehet-e a másik ember sorsába beavatkoznunk, illetve hogy segítheti-e a szociális gondozás az embereket.

Saját, időnként visszatérő érzéseimet is kifejezik.

Az egyik könyv *Bengt Börjeson* pszichológus és szociálismunka-professzor, gyakorlati szociális munkás, családterápiás kezeléssel írt munkanaplója¹. Amit ebből idézek, az könyve bevezetésének gyakran citált gondolata:

„Terápia elvontan nem *létezik*; csak emberek közötti tartós viszonyban *teremtődhet* meg. De ami így létrejön, azt minden vonásában az e viszonyon kívüli emberi kapcsolatok határozzák meg: a gyógykezelés a társadalmi környezet függvénye.”²

Ugyanebben a könyvben olvassuk, hogy „a gondozóapparátus felépítése – nálunk és valamennyi, a miénkkel összevethető társadalomban – hallatlanul bonyolult és nehezen áttekinthető. Az ebben a társadalmi szektorban dolgozó emberek nyugtalansága és szenvedése állandó. Mivel foglalkozunk mi tulajdonképpen? Milyen eredményeink vannak? Mi igazolja, hogy tényleg dolgozunk? A problémák valódi elemzésére épül-e a munkánk, vagy elkendőzésüket és hamis definiálásukat vonja maga után?”³

A másik könyv *Lennart Frick* regénye, egy szociális munkásról szól, aki – mint azt a könyv ajánlójából megtudjuk – saját személyét, érzéseit, magánéleti problémáit háttérbe szorítva elkötelezetten dolgozik, így állandó konfliktusok stresszhelyzetében él, és lelkiállapota lassanként hasonul a klienseiéhez, lassan felörlődik.⁴ Amikor Kristina, a már kiégett főszereplő a stockholmi Családi Tanácsadó Iroda munkatársa egy tanácskozáson vesz részt, megpróbál racionalizálni. Úgy érzi, hogy felszólalásában

„...igencsak nehezebb esett megfogalmazni véleményét a problémákról. Észrevette, hogy egyre több szóra van szüksége, hogy mondókájában egyre kevesebb a lényeg, hogy mondatai egyre bonyolultabb megszorításokat és fenntartásokat hordoznak, hogy végül saját fő téziseit kezdi már ismételtetni, hogy üresjáratban fut. [...]

- Mindannyiunknak vállalnunk kell a felelősséget, a teljes személyes felelősséget, még azokért az ügyfelekért is, akiknek a legrosszabbak a lehetőségeik a rehabilitációra – mondta. – Nem fogadhatjuk el, hogy a szociális ügyeket is a gazdasági rentabilitás elvei szerint intézzék, meg kell óvnunk minden jogunkat és minden kötelességünket, hogy teljesen és véglegesen kívülállóknak is juttathassunk erőforrásainkból. Vigyáznunk kell arra, hogy minden helyzetben a gyengék támaszai legyünk – mondta, és érezte, hogy szavai sekélyesek és unalmasak.

Hiszen ez mind frázis – gondolta –, mindez semmit sem jelent. [...]

A vita egyik résztvevője, méghozzá egy ötvenkét éves malmói kolléganő, azt hangsúlyozta, milyen fontos, hogy a szociális tanácsadók ne ériék be adminisztrátori és segélyosztói szerepükkel, hanem vegyék a bátorságot, és az ügyfelek iránti elkötelezettségükben aktívan vessék be személyes érzelmeiket is. Ezt rögtön magára vette, megragadta a kis asztali mikrofont, és kirobbant.

- Sajnos, ez csak kegyes óhaj, fecsegés. A mi munkánkban éleslátásra, világosságra és kiegyensúlyozottságra van szükség. És ezt csak akkor érhetjük el, ha mellőzzük az érzélgős lelkizést, és azoknak a társadalmi viszonyoknak az elemzésére koncentrálunk, amelyek az egyéni konfliktusokat kiváltják.”⁵

Tudjuk, hogy a család szép szimbólumok forrása – a gyermekvédelemben olykor távoli szimbólumoké. Ilyen messzi és elvont gondolati képekhez viszonyítva nem lehet problémákat értelmezni és a segítségnyújtás módját meghatározni. Eszme, elmélet, módszer közvetlenül talán csak problémamentes szituációkban találkoznak. De ez „természetes körülmények” között többnyire rejtve marad. Az emberi viszonyok jelenségszintjei közti összefüggések,

¹ Börjeson, Bengt (1982): *Terápia*. Európa Kiadó, Budapest (Modern Könyvtár).

² I. m., 5.

³ I. m., 171.

⁴ Frick, Lennart (1980): *És rajta ki segít?* Európa Kiadó, Budapest (Modern Könyvtár).

⁵ I. m., 189–191.

közvetítő kapcsolatok bonyolultak. Természetes támogató rendszerekben is azok. Az ellátórendszer szervezeti szintjén, a maguk körültekintően tervezett bonyolultságában, a szabályok elrendezik a rendszer működését, ami ezáltal lehet szabályos, de *csak ettől* még nem eredményes. Ha az.

A család belső rendszere a hozzátartozók életének minden vonatkozásában támasza. Azt, hogy milyen sokféle és szinte felmérhetetlen terhet hordoz, akkor érzékeljük igazán, amikor szakmai megközelítésekben, külső és szabályozott segítségnyújtásra vállalkozunk.

A segítő foglalkozásúaknak, akik külső szervezeti keretekben dolgoznak, a klienseiket, azok saját rendszerében (életvilágában) megjelenő problémáik megoldásához kell segíteniük, miközben ezek nem illeszthetők a szolgáltatás rajtuk kívülálló szabályrendszerébe. Aminek viszont nekik meg kell felelniük. A segítő kapcsolat a kliensek oldaláról nézve a személyes élettörténetük alakulásáról szól. A szakemberek diszciplináris megközelítése viszont valamilyen – ebbe illeszthető –, az élethelyzetükre alkalmazható és a problémáikból kivezető narratíva konstruálására irányul. Így visszatérően és *„állandóan azt érezzük, hogy eszköztelenek vagyunk és lehetséges, hogy túlbonyolítunk mindent”*.

A mérhetően eredményes segítség időigényes, *költséges*, tudást, felkészülést, módszerfejlesztést, hatalmas szervezőmunkát, kontrollált lebonyolítást, *rengeteg eszközt* és igen sok elkötelezett, együttműködő szereplőt, *a személyes kapcsolatok és a szakmai megközelítések találkozását* igényli. Mindezeket ebben a projektben sikerült „összehozni”.

A költség- és eszközigényes modellprogramot akkor is el lehet rontani, ha ezek a szükséges mértékben rendelkezésre állnak.

Az eredmények szakmai adaptálhatóságának feltételeit, „titkait” nem a pénzügyi eszközök megléte jelenti, hanem a modell(ek) többi eleme. A kötetben ezek tanulmányozhatók. Érdemes elmélyülten végiggondolni, kipróbálni.

A Rubeus Egyesület szülői kompetenciafejlesztést célzó modellprogramjainak projektjében a szociális munka időtlen emberi alapproblémái is így vagy úgy, folyamatosan mind fölmerültek. A projekt munkatársai hihetetlen körültekintéssel, a rejtett és frissen felismert tapasztalatok beiktatásával, rendszerszemléletű építkezéssel és sokirányú kontrollmechanizmus alkalmazásával, valamint alkalmas eredménymérő eszköz kifejlesztésével hatékony munkát tudtak végezni. Ajánlom a kötet és a program megismerését, tanulmányozását.

A Rubeus Egyesület 2012-ben indult gyermek- és ifjúságvédelmi könyvsorozatának nyolcadik kötete október eleje óta olvasható az egyesület honlapján.

A könyv adatai

RÁCZ Andrea (szerk.) (2018): Szülői kompetenciafejlesztést célzó modellprogramok a gyermekjóléti szolgáltatások tárházában. Rubeus Egyesület, Budapest, 353 (Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok – VIII. kötet).

Készült a Belügyminisztérium és a Nemzeti Büntetőeljárás Tanács támogatásával (BM-17-E-0017).

Letölthető

http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2015/08/szuloi_kompetenciafejlesztes_rubeus_20180919.pdf.